

UDC 004.738.52 : 027.54 (4)] : 027.54 (497.6)

025.34 : 004.738] (4)

NACIONALNA I UNIVERZITETSKA BIBLIOTEKA
BOSNE I HERCEGOVINE – PUNOPRAVNA ČLANICA
EVROPSKE BIBLIOTEKE (TEL)

NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY OF BOSNIA
AND HERZEGOVINA – THE FULL MEMBER OF
THE EUROPEAN LIBRARY (TEL)

Merima Arslankadić, bibliotekar / Librarian

NUBBiH / NULB&H

71 000 Sarajevo, BiH

www.nub.ba

merimab@nub.ba

Sažetak

Putem FUMAGABA projekta NUBBiH je postala punopravni član Evropske biblioteke. Na taj način online katalog NUBBiH je integrisan na portal, a evropskoj i svjetskoj javnosti omogućen je pristup i pretraživanje digitalnog kataloga biblioteke. Dat je prikaz projekta i njegove faze, prednosti i mogućnosti koje se nude i korisniku i vlasniku kolekcija, potom promocija projekta kroz različite medije. Na kraju, opisane su neke od tehničkih karakteristika, koje svaka biblioteka mora imati kako bi njene kolekcije postale dio TEL-a.

Ključne riječi

CENL, TEL, FUMAGABA, NUBBiH, Protokol Z39.50, SRU, OAI

Abstract

Through FUMAGABA Project NULB&H has become the full member of The European Library. In this way online catalogue of NULB&H is integrated into portal, which enables the European and world's public to search the library catalogue. The overview of the project, its stages, advantages and possibilities that are offered to both user and collection owner as well as promotion of the project through various media are presented in the article. Some of the technical characteristics, which every library must have in order that its collections are considered as the part of TEL, are presented at the end of article.

Keywords

CENL, TEL, FUMAGABA, NULB&H, Protocol Z39.50, SRU, OAI

Na sastanku CENL-a - Konferencije evropskih nacionalnih biblioteka (The Conference of European National Librarians), čiji su članovi inicijatori i kreatori Evropske biblioteke – The European Library - TEL (<http://www.theeuropeanlibrary.org>), odlučeno je da se u okviru projekta FUMAGABA pomogne zemljama jugoistočne Evrope da lakše i brže postanu ravnopravne članice TEL portala.

The European Library je portal koji nudi pristup kombinovanim izvorima, digitalnim i nedigitalnim, printanim i neprintanim iz nacionalnih biblioteka Evrope. Daje mogućnost besplatnog pretraživanja i isporučuje digitalne objekte - neke besplatno, a neke uz naplatu. Daje vrijednost sadržaju kroz standardizirane metapodatke i multijezične pristupne alate. FUMAGABA

partneri su članovi CENL-a, a punopravni članovi TEL-a postali su zahvaljujući financijskoj podršci Švicarske agencije za razvoj i saradnju (Swiss Agency for Development and Cooperation).

Određeno je da projekat FUMAGABA traje u periodu 1. januar 2008 – 1. juli 2009., ali je bio produžen do kraja avgusta 2009. godine radi dovršavanja preostalih obaveza. Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine prva je iz FUMAGABA projekta postala punopravna članica The European Library. Online katalog NUBBiH integrisan je od 4. juna 2008. godine.

Na posljednjoj konferenciji organiziranoj povodom završetka projekta početkom mjeseca novembra 2009. godine u Ankari rezimirani su rezultati projekta, te prednosti i mane nastale kao rezultat saradnje TEL-a s bibliotekama uključenim u ovaj projekat.

Nacionalne biblioteke Makedonije, Ukrajine, Moldavije, Albanije, Gruzije, Armenije, Bosne i Hercegovine i Azerbejdžana članovi su CENL-a, a postale su aktivni partneri u The European Library s ciljem međusobne bolje saradnje i promocije svojih kolekcija, putem aktivnog učešća u the European Library kako bi njihov rad postao poznatiji i cjenjeniji, a doprinosi razvoju, kako unutar njihovih vlastitih zemalja, tako i u Evropi i svijetu, veći. The European Library nudi jedinstvenu platformu i organizacionu mrežu za saradnju između nacionalnih biblioteka, te za koordinaciju nacionalnih inicijativa na evropskom nivou, što je idealna tačka za pristup digitalnim materijalima nacionalnih biblioteka i drugih evropskih kulturnih institucija.

Između ostalog, ciljevi TEL portala su:

- izgradnja zajedničkog elektronskog kataloga evropskih nacionalnih biblioteka, koji će biti pretraživ na svim jezicima punopravnih saradnica (segment Pretraživanje),
- postavljanje digitalnih zbirki svih nacionalnih biblioteka Evrope (segment Zbirke),
- izgradnja internet portala sa najznačajnijim informacijama o evropskim nacionalnim bibliotekama (segment Biblioteke),
- virtuelna izložba „Trezor evropske kulturne baštine“ (segment Trezor).

Za NUBBiH ovaj projekt je od izuzetnog značaja, posebno što Bosna i Hercegovina još uvijek ne posjeduje nikakvu globalnu strategiju za digitalizaciju. Na ovaj način omogućen je pristup malom dijelu kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine.

Dosada je naše učešće kolekcija na portalu TEL-a samo ono što nudi Online katalog NUBBiH – COBISS.NUBBiH, jer trenutno ne posjedujemo druge digitalne kolekcije koje mogu biti dostupne na portalu. Digitalizovani su neki radovi, dokumenti, ali oni još uvijek nisu spremni za integraciju na TEL.

Planirali smo proširiti našu kolekciju i s ostalim online katalogima biblioteka članica Virtualne biblioteke BiH (ViBBiH), ali smo shvatili da je potrebno potpisati dodatne ugovore s ovim bibliotekama. U vrijeme integracije kolekcija NUBBiH nismo imali dovoljno vremena da to realiziramo, pa će to biti naš cilj u budućnosti.

U okviru FUMAGABA projekta radili smo i na promociji TEL-a. U okviru izdavačke djelatnosti naše biblioteke, objavljeni su i neki radovi o FUMAGABA-i, kao:

- Arslankadić, Merima. FUMAGABA : projekat Evropska biblioteka i Europeana // Bosniaca:
- Časopis NUBBiH, god. 13, br. 13 (2008), str. 45-47
- VODIČ kroz visokoškolske biblioteke BiH / Zijada Đurđević-Alidžanović i dr. - 2008.
- ZAŠTO BiH treba NUBBiH / Ismet Ovčina, Sonja Polimac i Amra Rešidbegović, 2008.
- BIBLIOTEKE između stvarnog i mogućeg: članci, studije i intervjui / Ismet Ovčina, 2008.
- NUBBiH – 63 godine u misiji kulture, obrazovanja i nauke, 2008.

U ovim publikacijama pokazali smo našoj javnosti šta radimo, prezentirali im TEL i FUMAGABA projekat, potom EUROPEAN-u, te mogućnosti koje se sve nude pristupom na ove portale. Također, napravili smo letke na b/h/s jezicima s logom FUMAGABA-e i TEL-a i kratke informacije o njima za sajmove knjiga u Sarajevu i Frankfurtu, a njihov logo printali na godišnjim kalendarima NUBBiH. Tokom ceremonije upriličene povodom 63 godine djelovanja NUBBiH, našem predsjedniku i predstavnicima ostalih nivoa vlasti prezentirali smo dobrobiti ovih evropskih projekata.

Na posljednjoj konferenciji BAM, asocijacije informacijskih stručnjaka (bibliotekari, arhivisti i muzeolozi) bio je izložen veliki poster na kojem je prezentiran TEL i mogućnosti integracije magistarskih i doktorskih teza odbranijenih na Univerzitetu u Sarajevu, a predstavljenih na portalu TEL, a kasnije u EUROPEAN.

Na našoj web stranici www.nub.ba instaliran je Mini search library box, sa ciljem da naši korisnici mogu direktno pregledati i pretraživati portal TEL. Napominjemo, da je nakon toga znatno porastao broj posjeta našoj stranici iz cijelog svijeta. Na kraju, ovo je od velike pomoći u našoj misiji kulture, obrazovanja i nauke, kako u našoj zemlji, tako i u svijetu. Ovo je veliki korak u procesu digitalizacije bosanskohercegovačkog kulturnog naslijeđa, što je naš cilj u bliskoj budućnosti.

Vizija, misija i dodatne vrijednost Evropske biblioteke

Evropska biblioteka pruža olakšice istraživačima i obrazovanim ljudima pri pronalaženju višejezičnih izvora. Po prvi put je moguć objedinjeni pristup desetinama miliona izvora (knjige, TEL časopisi... – digitalni kao i nedigitalni) pohranjenih u nacionalnim evropskim bibliotekama. Nudi se i besplatno pretraživanje i besplatno, ili uz naknadu, slanje digitalnih objekata. Pored toga, pružaju se i informacije o samim bibliotekama.

Servis ima i dodatni značaj:

Za korisnike, zbog

- kvaliteta pohranjenih web-izvora koji se nalaze u nacionalnim bibliotekama,
- obezbjeđivanja jednostavnog pristupa domaćim izvorima koji se čuvaju u drugim zemljama,
- mogućnosti grupnog pretraživanja zbirki, što bi inače bilo nemoguće,
- prikazivanja rezultata objedinjenog pretraživanja na jednostavnom ekranu,
- velikog doprinosa pretraživanju omogućavanjem široke dostupnosti izvorima, kao i stvaranja novih veza korišćenjem ogromne virtualne kolekcije,
- podsticanja novog pretraživanja.

Za biblioteke partnere

- mogućnost prezentiranja njihovih kolekcija, proizvoda i usluga na međunarodnom nivou,
- mogućnost većeg prisustva u svijetu i političkog kapaciteta koji im omogućavaju bolje marketinške i pregovaračke pozicije,
- pružanje bibliotekama povratne informacije o očekivanjima korisnika,
- zbog toga što je Evropska biblioteka mehanizam za proširivanje saradnje.

Za sadržaj, zbog

- obezbjeđivanja povratnih informacija o zahtjevima korisnika, što može da učini prioritarnim institucionalizovane i nacionalne aktivnosti na polju digitalizacije,
- toga što je Evropska biblioteka kooperativni okvir za nastavak razvoja, zajedničkog udjela i inoviranja metapodataka, interoperabilnosti i drugih tehničkih standarda.

Ciljna grupa Evropske biblioteke su obrazovani ljudi u cijelom svijetu, kako stručnjaci tako i oni koji to nisu, koji žele moćan i jednostavan način pronalaženja bibliotečkog materijala. Pored toga, privući će istraživače kao izuzetno velika virtualna kolekcija građe iz svih oblasti. Ona se nudi svima koje interesuje jednostavan put do pristupa evropskim kulturnim izvorima.

Sljedeći korak u vezi sa ovim vodećim projektom – koji je već proglašen “jednim od najvećih projekata digitalizacije ikada preduzetih”, jeste i Odluka o sufinansiranju izgradnje evropski rasprostranjene mreže centara za digitalizaciju i pokretanju pitanja copirighita, što je naišlo na odobravanje CENL-a, i to sa velikim entuzijazmom. EU je zadala sljedeće rokove:

2006. godine – potpuna saradnja nacionalnih biblioteka širom EU u okviru Evropske digitalne biblioteke i CENL-a.

2008. godine – višejezični pristup digitalnim kolekcijama nacionalnih biblioteka preko portala Evropske biblioteke.

Kolekcije moraju biti pretražive, a njihovo korišćenje moguće. Najmanje 2 miliona digitalizovanih djela (knjige, slike, zvučni zapisi, itd.) bi trebalo da bude dostupno preko Evropske digitalne biblioteke.

2010. godine - Evropska digitalna biblioteka treba da se poveća u smislu uključivanja kolekcija arhiva, muzeja i drugih biblioteka i, ako je moguće, izdavača. Najmanje 6 miliona digitalizovanih djela bi trebalo da bude dostupno preko Evropske digitalne biblioteke. U praksi ovaj broj bi mogao da bude mnogo veći ako se uključe institucije kulture različitih vrsta i nivoa (nacionalne, regionalne, lokalne).

Kao odgovor na to CENL je morao da preispita poziciju Evropske biblioteke u okviru šireg konteksta Evropske digitalne biblioteke. Pristup digitalnim kolekcijama je zasnovan na stvaranju, podržavanju i usklađivanju standarda u opisu metapodataka, kolekcija i servisa, prikupljanju podataka i protokolima pristupa. Stvaranje mreže 45 od ukupno 47 CENL biblioteka članica je praktična primjena standarda na međunarodnom nivou. Evropska biblioteka također može pomoći u prioritetima za digitalizaciju, analizama statistike korisnika i biti model organizacione strukture saradnje sa ostalim ustanovama koje čuvaju kulturno naslijeđe, univerzitetima, izdavačima i dobavljačima informacija, kako na evropskom tako i na globalnom nivou.

Neke od tehničkih karakteristika portala Evropske biblioteke

Portal TEL-a je hibridni. To znači da ne koristi samo jedan komunikacioni protokol već više tehnika i protokola koji se kombinuju da bi se uključile zbirke različitih biblioteka, a zatim realizovao upit korisnika i rezultati prikazali u web-čitaču. Na portalu se koriste tehnologije: OAI-PMH, SRU, Z39.50, AJAX.

Pored tehničkog tima kancelarije projekta Evropske biblioteke, za tehničko okruženje portala zadužena je i Tehnička radna grupa Evropske biblioteke koja okuplja tehničke saradnike iz svih biblioteka – partnera projekta.

Uključivanje zbirki na portal

Pod zbirkom na portalu podrazumijeva se svaki skup fizičkih ili digitalnih jedinica bibliotečke građe ili katalog bibliografskih opisa fizičkih ili digitalnih jedinica. Zbirke na portalu mogu biti: Searchable „za pretraživanje“ i Browsable „samo za pregledanje“. Searchable korisnicima omogućavaju direktan pristup do zapisa ili digitalnih objekata putem pretraživanja na portalu, dok druge korisnicima pružaju samo jedinstvenu web-adresu zbirke. Kod zbirki „za pretraživanje“ pretražuje se zapravo centralni indeks portala koji sadrži metapodatke o svim jedinicama, ili se upit prosljeđuje lokalnim bazama u bibliotekama preko određenog komunikacionog protokola. Kod svih ovih zbirki implementiran je jedan od tri komunikaciona protokola: OAI, SRU ili Z39.50.

Zbirke „samo za pregledanje“ korisniku omogućavaju pregledanje sadržaja zbirki u lokalnom interfejsu, do koga vodi direktna web-adresa. Kod ovih zbirki nije implementiran niti jedan protokol za pristup podacima. Nacionalne biblioteke Evrope koriste različite tehnologije, programe i podešavanja za svoje kataloge i zbirke, što je zahtijevalo takvu strukturu portala koja bi mogla da obrađuje upite pretraživanja na različite načine, rezultirajući jedinstvenim odgovorom. Portal podržava i tri načina za uključivanje zbirki: OAI, SRU ili Z39.50.

1. Protokol Z39.50 jedan je od starijih komunikacionih protokola za razmjenu bibliografskih podataka; rad na njemu počeo je 70-tih godina, u periodu prije nastanka weba, a verzije datiraju iz 1988, 1992. i 1995. godine. O održavanju ovog protokola brine agencija u Kongresnoj biblioteci u Washingtonu. Ovo rješenje na portalu TEL-a zahtijeva još jednu mrežnu tačku: Z39.50-SRU mrežni prolaz, koji vrši transformacije podataka između dva protokola. Više transformacija se vrši u ovom mrežnom prolazu: jedna od njih je prevođenje SRU upita na onaj koji će prepoznati Z39.50 protokol, što uključuje i prevođenje podataka iz jednog u drugi skup znakova, ukoliko je to potrebno, kao i transformaciju MARC zapisa u TEL profil metapodataka.

Zbirka Katalog NUBBiH COBISS.NUBBiH komunicira sa portalom preko protokola Z39.50 i Z39.50-SRU mrežnog prolaza, kao i većina zastupljenih kataloga nacionalnih biblioteka.

2. SRU je noviji standardni protokol za pretraživanje na internetu i koristi CQL (zajednički jezik za upite), a održava ga Kongresna biblioteka u Washingtonu. SRU zahtjev za pretraživanje zasniva se na bazičnoj URL adresi, kojoj se pridružuju određeni parametri kao što su: upit, početni zapis, ukupan broj zapisa koji se želi u rezultatu, kao i shema metapodataka za zapise. Izmjenom bazične URL adrese, isti SRU zahtjev može se uputiti različitim izvorima podataka.

3. OAI protokol je noviji standard za pristup metapodacima, baziran na principima otvorenih arhiva i slobodnom pristupu informacijama. Njime se na portalu vrši prenos metapodataka iz zbirki koje su OAI kompatibilne u centralni indeks. Centralni indeks komunicira sa portalom putem SRU protokola. Sam OAI protokol vrši prenos metapodataka iz izvorne arhive podataka u određenu arhivu, što znači da je na jednoj strani protokola izvor podataka, a na drugoj servis čija je uloga da pruži te podatke korisnicima. Jedan izvor podataka može da komunicira sa više servisa, kao što jedan servis za pružanje podataka može da komunicira sa više izvora. U slučaju portala Evropske biblioteke, izvorne arhive metapodataka su digitalne zbirke, digitalne biblioteke ili bibliografske baze podataka, dok je servis za pružanje podataka upravo portal. Dakle,

portal prikuplja metapodatke preko OAI protokola, s tim da periodično obavlja osvježavanje podataka zbog novih zapisa ili izmjena. Ovaj period se definiše prema potrebi.

OAI kompatibilnost digitalne zbirke znači da su zapisi slobodni od autorskih prava i da metapodaci mogu slobodno biti prikupljeni od strane bilo kojeg servisa koji koristi OAI protokol. Upravo u ovoj činjenici treba tražiti razlog relativno malog procenta OAI zbirki na portalu. Mnoge nacionalne biblioteke naplaćuju svoje bibliografske zapise budući da su nosioci autorskih prava za njih.

Literatura

Injac Vesna. Narodna biblioteka Srbije u projektu "Evropska biblioteka" TEL - The European Library // Glasnik Narode biblioteke Srbije. God. 8, br. 1 (2006), str. 37-45.

Tamara Butigaj-Vučaj. Iza portala Evropske biblioteke: tehničko okruženje // Glasnik Narode biblioteke Srbije. - God. 8, br. 1 (2006), str. 47-56.

FUMAGABA Project, <http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/organisation/cooperation/fumagaba> [19.11.2009]

The European Library, <http://www.theeuropeanlibrary.org> [19.11.2009]

The European Library Handbook, <http://www.theeuropeanlibrary.org/handbook/handbook.php> [5.12.2008]

Search The European Library, <http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/bs/index.html> [15.11.2009]

Organisation The European Library, http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/organisation/about_us/aboutusbios_en.html [15.11.2009]

Collections The European Library,

http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/en/collections_all.html [15.11.2009]

Treasures The European Library,

<http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/bs/libraryTreasures.html> [15.11.2009]

The Conference of European National Librarians (CENL), <http://www.cenl.org> [15.11.2009]

